

محمد علی موحد

تأملات

در باب حقوق و شریعت،
تاریخ و سیاست

مقاله‌ها و خطابه‌ها

به اهتمام مینا انتظار حجت / تهران: ناشرانی

بنگاه ترجمه و نشر
کتاب پارسه

سرشناسه: موحد، محمدعلی، ۱۳۰۲ -
 عنوان و نام پدیدآور: تأملات (در باب حقوق و شریعت، تاریخ و سیاست) - مجموعه‌ای از مقالات حقوقی دکتر محمدعلی
 موحد/سینا گلستانی (۱۳۴۸)/مینا انتظار حجت (۱۳۳۸)
 مشخصات نشر: تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه ۱۳۹۸
 مشخصات ظاهری: ۴۸۸ ص
 شابک: ۷-۵۲۰-۲۵۳-۶۰۰-۹۷۸
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 موضوع: حقوق -- ایران -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
 رده‌بندی کنگره: KMHV ۷۴
 رده‌بندی دیویی: ۳۴۹/۵۵
 شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۸۵۶۸۶

■ تأملات (در باب حقوق و شریعت، تاریخ و سیاست)

محمدعلی موحد
 آماده‌سازی و تولید:
 طراح گرافیک: پرویز بیانی
 نوبت و شمارگان: چاپ اول ۱۳۹۹، ۱۱۰۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر برای بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه محفوظ است.
 هرگونه اقتباس از این اثر، منوط به دریافت اجازه کتبی از ناشر است.

بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان شهدای ژاندارمری شرقی، پلاک ۷۴.

طبقه سوم، تلفن، ۶۶۴۷۷۴۰۵

www.parsehbook.com / info@parsehbook.com

@ketabeparseh

فروشگاه: تهران، خیابان ولیعصر، روبروی دوراهی یوسف‌آباد، پلاک ۱۹۴۱

تلفن: ۸۸۹۱۸۹۴

فهرست

- یادداشت ویراستار ۱۱
- بخش نخست ۱۵
- جزء نخست: سیری در نظام حقوقی ایران ۱۷
- قضا و دادرسی در زمان مغول ۱۹
- فصلی از تاریخ تحولات حقوقی ایران ۲۵
- نگاهی به اوضاع اداری و مالی ایران در فاصله میان حمله مغول و استقرار ایلخانان (نخستین حکمران مغولی در ایران) ۴۹
- جزء دوم: دریاب سیاست و حاکمیت ۵۷
- تئوری دولت از نظر ابن خلدون ۵۹
- سیاست نامه و فتاوی جهانگیری ۶۷
- سودای مشروعیت در حکومت (دو رساله از دو پادشاه مسلمان) ۸۵
- جزء سوم: نقدهایی بر دو کتاب از آن لمبتن که به فارسی ترجمه شده‌اند ۱۰۱
- نکته ۱۰۳
- مالک و زارع در ایران ۱۰۵
- روایتی از دولت و حکومت در اسلام ۱۱۹

- جزء چهارم: کتابی بی مانند در باب حکومت اسلامی ۱۲۷
- سلوک الملوك (معرفی کتاب) ۱۲۹
- فضل الله روزبهان فقیه مورخ (معرفی نویسنده کتاب) ۱۳۵
- طرحی از حکومت اسلامی (معرفی مباحث و محتوای کتاب) ۱۴۳
- جزء پنجم: دیدگاه فقهی کمتر شناخته شده ۱۴۹
- نجم الدین طوفی و نظر تهور آمیز او در مورد نص شرعی و مصلحت اجتماعی ۱۵۱
- جزء ششم: رهان مر استانبول ۱۵۵
- اسناد از آرشیو دولت استانبول ۱۵۷
- تحقیقات حرمانه - عالی درباره امیر کبیر ۱۵۸
- درگیری میرزا سینا به الله با برادرش میرزا یحیی صبح ازل ۱۵۹
- نامه‌ای راجع به اختلاف بهاء الله و صبح ازل ۱۶۶
- جزء هفتم: مباحثی پیرامون فقه و حقوق - موص ۱۶۹
- حشبه ۱۷۱
- تصرف ۲۰۱
- تمهد ۲۱۳
- جزء هشتم: مباحثی پیرامون فلسفه حقوق ۲۲۱
- حق چیست؟ ۲۲۳
- پیرامون حق و عدالت ۲۴۵
- تأملاتی در باب آزادی، عدالت و قانون ۲۵۵
- نسبت میان حقوق و اخلاق ۲۶۳
- جزء نهم: مباحث پراکنده ۲۷۵
- مثنوی معنوی و مردم (تأملات حقوقی در قصه‌های مثنوی) ۲۷۷
- وکالت در گذشته روزگاران ۲۸۹
- اندر حقوق شهروندی ۲۹۷
- فراخوان برای اعلامیه جهانی تکالیف بشر ۳۰۳

عاشق خانم چترلی (محاكمة یک کتاب) ۳۰۹

بخش دوم ۳۱۵

جزء نخست: جزایر ۳۱۷

جزایر سه گانه (طبل بلند بانگ و میان تپه دعوی شیوخ) ۳۱۹

جزء دوم: دریای مازندران ۳۲۹

ایران و فرصت‌های بهره‌برداری از طرح‌های انرژی در آسیای مرکزی و قفقاز ۳۳۱

نگار به نظام حقوقی دریای خزر و مسائل مربوط به آن ۳۴۱

پیرامین نظام حقوقی دریای خزر (دو مقاله از دکتر موحد و مقاله دکتر میرفندرسکی) ۳۵۷

حدال سهیل - امدع بر سر خط موهوم آستارا - حسقلی ۳۵۷

اثبات وجود خط آستارا - گمش تپه ۳۷۳

ایرانی بودن ۳۷۹

ملاحظات ویرانه ۳۸۳

جزء سوم: نفت ۳۸۷

ملی کردن نفت و حقوق ایران در شرکت ۳۸۹

دعای کنسرسیوم در برابر دیوان داوری ایران - ایالات - حده (ذکر خبری از ویرالی) ۳۹۷

قراردادهای نفتی پس از درنگی بیست ساله ۴۱۱

گزارشی برای ثبت در تاریخ ۴۲۹

بازخوانی پرونده قرارداد داری ۴۴۳

ناگفته‌هایی از ماجرای یکصد ساله نفت ۴۵۱

نفت در فاصله میان کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ ۴۶۱

از پشت پرده مذاکرات نفت ۴۶۷

یادداشت ویراستار

کتاب حاضر مجموعه‌ای است از مقالات و خطابات استاد دکتر محمدعلی موحد که حائز صیغه حقوقی‌اند. لذا خواننده حتماً بر آن به دنبال نمونه‌هایی از انبوه نوشته‌های غیر حقوقی ایشان بگردد. از نظر محدوده زمانی هم می‌توان این مجموعه از اوایل دهه سی خورشیدی تا دهه جاری را در برمی‌گیرد.

مجموعه در دست به دو بخش تقسیم شده است و هر بخش به اجزائی با عناوین مختلف. در بخش نخست مقالات و متن سخنرانی‌های عمدتاً مربوط به مباحث حقوق خصوصی، مشخصاً حقوق مدنی و فقه اسلام و تاریخ و فلسفه حقوق گردآورده و بخش دوم صرفاً به سه مقوله جزایر سه گانه، دریای مازندران و نفت اختصاص یافته است.

در ترتیب متون، هم نظر به قدمت‌شان بوده و هم توجه به ارتباط موضوعات آنها با یکدیگر، پس نباید توقع داشت که لزوماً به ترتیب تاریخی چیده شده باشند.

توجه به موضوعات و عناوین مقالات دغدغه‌های فکری و دل‌مشغولی‌های آن‌ها را تا آن‌هم در پهنه‌ای از شخصیت و اندی سال پیش تا امروز بر ما هویدا می‌سازد. به عنوان نمونه مقاله «قضا و دادرسی در زمان مغول» شخصیت و چهار سال پیش نوشته شده و پس از آن متن خطابه «فصلی از تاریخ تحولات حقوقی ایران» قرار گرفته که تنها هشت سال پیش ایراد گردیده و بلافاصله مقاله «نگاهی به اوضاع اداری و مالی در ایران در فاصله میان حمله چنگیز و استقرار ایلخانان» جای گرفته است که برای نخستین بار در مجموعه حاضر به طبع می‌رسد و این همه یعنی نظام حقوقی عصر ایلخانان متجاوز از شخصیت سال است که به طور مداوم ذهن مؤلف را به خود معطوف داشته و این حاکی از

درجه اهمیت مطلب نزد ایشان است یعنی توجه به تاریخ حقوق که متأسفانه هنوز هم کماکان به مقام و موقع درخور خود درون نظام آموزش حقوق کشور نائل نگردیده است.

یا مثلاً توجه به مسائل و معضلات روز کشور همچون جزایر سه گانه یا دریای مازندران که مباحث حقوقی مطرح پیرامون آن‌ها، سال‌هاست جامعه را سخت درگیر نموده و علی‌الرسم فی‌امثالها هر از چندی شدت و غلظت گرفته و باز تب آن فرونشسته است.

این کاملاً قابل درک است که همه لزوماً با نقطه نظرات مؤلف در تمام زمینه‌های مطرح‌ه موافق نباشند لیکن آنچه، از مطالعه این مجموعه می‌توان آموخت فی‌الجمله روش علمی، مداومت در مطالعه و پیگیری و رعایت جانب حزم و احتیاط و ملاحظه در اظهارنظرها است.

ذیل صفحه نخست هر متن به سابقه طبع و نشر آن اشاره شده است. ملاحظه خواهید کرد که چند متن برای نخستین بار در مجموعه حاضر به طبع می‌رسند حال آنکه برخی برای چندمین بار است که منتشر می‌شوند. از جمله چهار مقاله در پیش‌تر در مجموعه دیگری از مقالات استاد تحت عنوان «یاد گذشته و اندیشه آینده در تاریخ ایران» به صورت کتابی مستقل با همت جناب علی میرزایی دارنده مجله وزین نگاه نو طبع و نشر گردیده‌اند و از آنجا که حائز مضامین حقوقی بودند در مجموعه حاضر نیز گنجانده شدند که البته این عدم انتشار مجموعه مقالات استاد با جناب میرزایی است. هر جا تذکر مطلبی لازم بوده آن را در پاورمی یا علور جداگانه با امضاء ویراستار از متن مجزا و ممتاز کردیم که با نوشته‌های استاد خلط نشود. بدیهی است سهولت آنچه مطرح شده با شخص اینجانب است.

تنها مورد تغییر در عناوین مقالات چاپ مجدد که با نظر ششخص استاد اعمال گردید، در مقاله «اسنادی از آرشیو دولتی استانبول» بود که به جای تقسیم‌بندی سابق به دو قسمت «اسناد مربوط به امیرکبیر و ب» اسناد مربوط به محاکمه بابیان، عناوین فعلی نهاده شد. ضمناً ترجمه و ترجماننده تیزبین را به سابقه دیرین حقوق و دادرسی کیفری در کشور همسایه‌مان عثمانی که این جزء از مجموعه حاضر ناظر بر آن است جلب می‌نمایم.

در باب نظام حقوقی دریای مازندران بدیهی است که آنچه در مقالات استاد آمده مربوط به سال‌های دور گذشته است و سیر وقایع از زمان نگارش آن‌ها تا کنون به گونه‌ای بوده که امروز آن مطالب و پیشنهادها صرفاً جنبه تاریخی داشته فاقد هر گونه وجهه و صبغه عملی و اجرایی است.

ذیل عنوان «پیرامون نظام حقوقی دریای خزر» سه مقاله ملاحظه می‌شود نخست «جدال سعدی با مدعی بر سر خط موهوم آستارا - حسنقلی» که چنانکه از نام آن هم بر می‌آید نقدی است که آقای دکتر موحد بر مطالب کتابی از آقای دکتر گیو میرفندرسکی نگاشته که در متن مقاله به مشخصاتش

اشاره شده است و نیازی به تکرار آن در اینجا نیست. دوم، «اثبات وجود خط آستارا - گمش‌تپه» که پاسخ آقای میرفندرسکی است به نقد دکتر موحد ظاهراً به زبان انگلیسی که ترجمه آن را در اینجا نقل کرده‌ایم و بالاخره «ایرانی بودن» که پاسخ دکتر موحد است به پاسخ دکتر میرفندرسکی و این همه در بخش سیاسی روزنامه ایران به طبع رسیده‌اند.

این مجموعه به اشاره شخص استاد و حسن ظن جنابشان توسط اینجانب تهیه گردید. انتخاب متون تماماً از ویراستار است که البته پیشاپیش به نظر استاد رسیده و مورد تأیید واقع شده است مع ذلک مسؤولیت صحت و سلامت متن به لحاظ طبع و نشر بر عهده اینجانب است. لازم است ضمن تشکر از آیداد دکتر محمدعلی موحد در قابل دانستن اینجانب جهت انجام این مهم از زحمات بی دریغ همکار ترجمه سرکار خانم مینا انتظار حجت در تحریر و حروف چینی نخستین بسیاری از مقالات و سخنرانی‌های موجود در این مجموعه، خاصه آنچه مربوط به برهه زمانی ده تا پانزده سال اخیر می‌شود صمیمانه تشکر و بزرگداشتی شده سهم ایشان در سامان یافتن مجموعه حاضر خاطر نشان گردد. همچنین از گردانندگان و سرم‌نگار ترجمه و نشر کتاب پارسه که طبع و نشر این کتاب را به اشاره استاد عهده‌دار گردیدند سپاسگزار می‌شود.

و بالاخره اینکه

بماند سال‌ها این نظم و ترتیب
ز ما هر ذره خاک افتاده جایی
غرض نقشی است کز ما باز ماند
که گیتی را نمی‌بینم بقایی
مگر صاحب‌دلی روزی به رحمت
کند در کار درویشان دعایی

سینا گلستانی

پاییز ۱۳۹۸